

378-42

(435)

Մերձեզի Թիւրքիա Գօլէնի Ներքիյարը—նօ. 2

**ԳՕԼԷՃԻՆ
ԹԷՍԻՍԻ ՎԷ ԹԱՐԻԽԻ**

ՖԻՅԷԹ 1 ՂՐՇ.

ԷՍԼԻ Ի
ՓՐՕՖ. Յ. Ա. ՊԷԶՃԵԱՆ

ԱՅՆԹԱՊ
Մերձեզի Թիւրքիա Գօլէնի Մարպապարը
ՍԱՀԻՊ Ի ԻՄԹԻՑԱԶ
ՓՐՕՖ. Ն. Ս. ՊԱԼԵՕԶԵԱՆ
1943

1912 ՀՈԿՏ. 11 ՏԷ ՄԷՐԲԷԶԻ ԹԻՒՐԲԻԱ ԳԹ-
ԼԷՃԻ ՄԻՒԷՍՍԻՍԼԷՐ ԿԻՆԵՒԻ ՄԻՒՆԱՍԷՊԷԹԻՅԼԷ
ՓՐՕՖ. Յ. Ա. ՊԷԶՃԵԱՆ ԹԱՐԱՅԸՆՏԱՆ ԻՐԱՏ Է-
ՏԻԼՄԻՇ ՕԼԱՆ ՆՈՒԹԳ.

39-2013

ՊՈՒՆՏՈՆ. 62 ռէնէ էվլէլ, 1850տէ, Այնթապ-
տա եէնի ուսուլ իւղրէ մէքթէպ քիւշաս էթմէք ի-
շիւն՝ Տօգ. Այարիւս Սմիթ՝ իսթանպուլա Տօգ. Համ-
լինէ միւրաճաւթիւ, Պէպէք մէքթէպինտէն կէնճ
Չհնոք իսրայէլեան վարժապետի Այնթապա ճէպ
էյլէտիւ: Պո՝ օլ կէնճ տիր քի, Ֆիդիքի իլմէր իշիւն
խարիզ իւլ ասէ պիր գապլիլիէթի օլուպ՝ թահսիլ
իշիւն Լօնտրայա կիթմէտինէ Տօգ. Համլին պիր եօլ
պուլմուշ իքէն, միլլէթատարնրն կէնճլէրի արա-
սընտա իշլէմէքլիի թէրճիհ էաէրէք Այնթապ տա-
վէթինի գապուլ էյլէտի, վէ տրամըդտա 4 ռէնէ իշ-
լէիւպ, 1851տէ մէղտրը մէզարլարըմըդա գարըշաւ:

Օլ վաղթտա ինճիլի հարէքթիպ պու թարափլուր-
տա չափուգ չափուգ եպըլմագտա օլուպ, բուհա-
նի իշճիլէրէ լուզում շօղալմաղլէ, պիր թագըմ կէնճ-
լէր Մր. Շնայտըրտան տլտըդտրը Աստաւծարա-
նուրիւն մէպաւոփոյլէ պաղը իլմի մալիւմթլարա
վուգուֆ քէսպ էթմէլէրինին լուզում հիսս օլու-
նարագ թալիմին պու գըսմընտ տէլալթիթ էթմէք
իւղրէ, 1856տա, Գըրըմ մուհարէպէտինին ասընա-
լընտա, Բ. Ա. Պէզճիեանը Պէպէքտէն Այնթապա
տալէթ էյլէտիլէր:

Պու մէքթէպ 10 սէնէ Այնթապտա տէվամ է-
տիպ՝ եազընտան երբադսան պիր չոգ թալէպէլէր
ճէլպ էյլէտի քի, Պատ. Յարութիւն Պոյնուեօղուն-
եան, Պատ. Սիմօն Թէրպեան, Պատ. Յարութիւն
Ճինիլիեան, Յարութիւն Շնորհօրեան, Գէորգ Մահ-
սէրէճեան, Յովհաննէս Ճէպէճեան վէ կարուճ Լե-
ւոնեան անդէրաէն օլուպ՝ պունլար հալա պէր հա-
յաթ տըրյար:

Մէգքի ր մէքթէպ տահա մանթազամ պիր շէրյ
ա տրտգ 1866տա Մարաշա նազլ էտիյտի, պիզ տէ
փամիլետմըլլէ պէրապէր անա րէփազաթ էթալը
սոսսուածաքսնուքիլն չիւպէսինտէ, պաշ մուալլիմ
Մր. Մանթիլամէրի օլմադ իւզրէ, Տօդ. Փըրաթ վէ
Մր. Փէրի տախի եարտըմ էտիյօրյար իտի, վէ իլմ
չիւպէսի թէրրար Ա. Պէզճիեանա հէվալէ օլունմըլ ի-
տի: Լարին չօգ կէշմէզտէն պու մէքթէպին տա-
խի մաթլուպա քեաֆի օլմաուրըլ հիսօ օլունմազա
պաշյատը: Չինքի միմպէրլէրիմիզ վէ մէքթէպ մու-
ալլիմէրիմիզ իշիւն տահա մլթէալլէմ պիր սընֆըն
լուղումը սէնէ պէ սէնէ տահա դիյատէ անլաշըլա-
րտգ 1871տէ Ատանատա ազտ օլունան կիլիկիա իթ-
թիհատընտա կիլիկիատա պիր Գօլէճ իհտասը թահթ
ը միւզաքէրէյէ ալընըպ՝ դարարկիր օլտու: Մէզ-
քիւր թէճէմմիւտէ: կիլիկիանըն 23 ինճիլի քիլիսա-
լարընտան կէյմիշ օլան չօպան, վաիզ վէ մուրախիսա-
լարտան մատա Պօրտ շիրքէթինին սէր քեաթիպի
Տօդ. Նաթանայէլ Գլարք տախի հազըր պուլունտը:

վէ պու, օլ թէճէմմիւ իշիւն պէօլուք պիր պախ-
թիյարըլ իտի, չիւնքի միւմաիլէյն կէնիշ Փիւրյ
ալի հիսսիյաթ վէ ուլուվըլ ճէնապ սահիպի պէրի
օլմազլէ, կիլիկիատա պիր գօլէճ իհտասը անճազ
էօյլէ պիրինին թափսիյէսիլլէ միւմքին օլապիլիր ի-
տի: Պու ճիհէթտէն պագըլսալգտա մէզքիւր Ատա-
նա թէճէմմիւ Մ. Թ. Գօլէճին մազարըլ թէվէլլիւ-
տիւ ատա օլունապիլիր:

Կէյկէօրէլիմ քի, պու Եիւքսէք տէրէճէտէն
թալիմ ու թէրպիլէ մէրքէղլինին գուվլէտէն ֆիլի-
լէ կէլմէսի իշիւն հալլ օլունաճազ կիւճիլքէր վար
իտի: Պունյարտան պիրի պու իտի քի, պու մազսա
իշիւն իտարիճէ, ինկիլթէրրա վէ Ամէրիգայա ազշէճէ
իանէ պապընտա միւրաճաթ էտիլէ պիմէք իշիւն
իթթիհատ քիփապարընըն տախի 1000-2000 լիւրա
թէահիւա էթմէյէրի, վէ տահա աօղլուտու վէշին
վէրմէյէրի լազըմ կէյիյօր իտի: Պու իտէ, էքսէր
զըսմը քէնտի իտարէյէրինտէն տճիզ օլան քիփա-
լարըմըլ իշիւն իտաֆիֆ պիր թէքիֆ տէյիլ իտի:

Օլպիրի տէ մահալ մէսէլէսի իտի. եանի, փա-
րա միւշքիլի հալլ օլունապիլէ, պու միսիլլիւ ալի
տէրէճէտէն պիր միւէստէսինին մահալը, եանի նէ-
րէտէ, եախօտ հաճիլը շէհրաէ պինա օլունաճազը
նաճըլ թալին օլունաճազ իտի:

Աթիաէքի թէրթիպ պու իքի միւշքիլի պիր-
տէն հալլ էյլէտի: կիլիկիա տէտիլիմիզ գըլմայա
Մարաշ վէ Այնթապ, հէր իքիսինի տէ մլրքէզ սալա

պիլիպ, պու գօլէճ պունլարըն պիրինտէ նա օլ պիրինտէ գուրուլմա իճապ էտէճէյինտէն, թարաֆէյնտէն դապուլ օլունտու քի, պու իքի շէհրլէր այրը այրը Պօսթօնա եաղըպ Գօլէճին քէնտիլէրտէ օլմասընա կէօրտիւքլէրի սէպէպ վէ միւնասէպէթ. լէրի թափսիլիճէ պէյան էլլէսինլէր, վէ Պօսթօն անլէրի մուգայէսէ էտէրէք հանկըսը իշիւն ըյ պէյան էտէրտէ, օրատա եափըլսըն, վէ փարա իշիւն տա խի էօյյէ թէրթիպ օլունալ քի, Գօլէճ հանկը շէհրտէ եափըլաճադ օլուրտա, պիւթիւն Կիլիկիա քիլիսալարընտան մէմուլ օլունան 1000, 2000 լիրայը տա իթթիհատա վէքեալէթէն օ շէհր քէնտիսի վէրսին:

Մահալ մէսէյէսի Այնթապըն լէյհնաէ օլարադ 1872 Նին իպթիաալարընտա Պօսթօնտա հալլ օլունտու. վէ Այնթապ՝ աղիւմ գայրէթ վէ ֆէտաքեարլըդ իպրաղըլա, 1500-1600 լիրայը թէ՛ տիյէ էյլէտի:

Պէօյլէճէ տէրհալ իշէ պաշլամադ իշիւն տէօրտիւ եէրլիլէրտէն վէ տէօրտիւ Ամէրիգալըլարտան օլմադ իւզրէ սէքիլ աշատան իպարէթ պիր գօմիթէ թէշքիլ օլունտու: Շիմաի պու սէքիլտէն անճադ իքիսի հայաթտա տըր.— պիրի Սըվազ միսիօնէրի Մր. փէրի վէօլ պիրի հուզուրունուլտա, (Յ. Ա. Պէղճիեան): Պու գօմիթէնին իշի չօգճա իքի իտի.— պինա շէհրին հանկը սէմթինտէ օլաճաղընը թային էթմէք, վէ պիր տէ հիւքիւմէթճէ լաղըմ կէլէն մուամէլաթա պադմադ: Սէմթ խուսուսը

կիւճլիւքսիւզ գարարլաշմատը. չիւնքի օլ վազըթ պուրատա մէվճուտ օլան իքի Միսիօնէրլէրտէն Մր. Մարաին պինայը քէնտի թէփէսինտէ (Մարաին թէփէսինտէ) տուրտըմազլըղը Մր. Էտէմա իսէ չիմաիքի մահալընը թէսահիւպ էյլէտի. վէ դալէպէ սօնրաքինտէ դալտը: Կէլ կէօրէլիմ քի պու սօնրաքի թէփէ շէհրին էշրաֆընտան պիր էֆէնտինին միւլքի օլուպ՝ միւնասիպ պիր ֆիյաթ իլէ քէնտինտէն ալընըպ ալընամայաճաղընըն անլաշլմասը լաղըմ կէլմէքլէ, ճէմաաթըմըզտան պաղը միւթէպէրան, քէնտիսիլէ կէօրիւշաիւքլէրինտէ, Միւմաիլէյհ պու փաղարըղա կիրիշմէք իսթէմէտի.— Միլքինի սաթմազլըղա բազի օլմատը իսէտէ, աշտէն էյիսինի, չօգ էյիսինի եափտը.— իսթէնիլէն մահալըն թալիմ ու թէրպիյէէ հասը օլունաճաղընը անլամասը իւզէրինէ անը հիւպա էյլէտի. 100 տէօնիւմտէն զիյատէ արսասը օլան պու թէփէյի թաա էֆէնտի մէճճանէն վէրտի: Պու թէփէտէ պու պինա պազի գալտըդճա, Մ.թ. Գօլէճի տուրտուգճա, միւմաիլէյհին զիքը ի ճէմիլի տալի պազի գալաճադ տըր: (Միւմաիլէյհին 1890 եանկընընտա գըրըլան լէվհասը եաղընտա թաղէլէնէճէյի մէմուլ տըր):

Պէօյլէճէ, մէշուրթ 1,600 լիրանըն Այնթապ թարաֆընտան թէ՛ տիյէսի, վէ պիրտէ պինա իշիւն միւնասիպ պիր արսանըն էլտէ էտիլմէսի կիպի իքի մուհիւմ մէսէլէ պիթիշ օլարադ՝ պու մադսէտէ լաղըմ կէլէն ազչէճէ իանէնին տէրճի իշիւն պիր

քիմանին ինկիլթէրրայա եա Ամերիգայա կիթմէսի
իգթիգա էյլէտի, վէ հէլէ քի, պու աղըր իշի տէր-
էօհատէ էթմէյէ ըաղը օլան պիր քիման պուլուն-
տու. — Տօդ. Թրօպրիճ.

Իշպու թասմիմ օլունան եէնի մէտրէսէտէ տա-
հա ֆաիտէլի սուրէթտէ մուալլիմլիք էթմէք իշիւն
իքմալը թահսիլ մագսէտիյլէ պէնիմ տէ Ամերիգա-
յա կիթմէմ թէնսիպ էտիլէրէք՝ Տօդ. Թրօպրիճ իլէ
պէրապէր, քէնսի ինկիլթէրրատա աղճէ տէրճի,
վէ պէն Եէյլ գօլէճինտէ թահսիլ իլէ օղրաշմագ իւղ-
րէ 1872ին պահարընտա զարպա սօղրու Եօլա բէ-
վան օլտուգ. ալգատա պիրէր ֆաիլէա պրադա-
լագ:

Մէղքիւր պինա դօմիթէսինին պաղիտէ գալան
աղալարը ինչա իշիւն լաղըմ կէլէն ըուխսաթը ա-
լիյէնին իթա օլունաճաղընա էմին օլարագ ալսանըն
էթըաֆընա շիմաիքի կէօրաիլիւնիւղ տիվարը չէ-
վիրմէյէ պաշլատըլար իսէ տէ, չօգ իլէրիլէմէղաէն
հիւքիւմէթ ի մահալլիյէնին էմրիլլէ իշպիրաէն տուր-
տուրըլտը. չիւնքի պիրաշտան անլաշըլտը քի, պու-
րատա միլլէթտալարըմըղտան սահիպ ի նուֆուղ
պիրինին իսթանպօլտա, հիւքիւմէթ մէմու բիլէթին-
տէ պուլունան տահա պէօլիւք միլլէթ միւթէպէրա-
նընըն թէսիրինտէն իսթիֆատէ էթմէսիյլէ պու թաշ
պիղէ տէյլիլ տիր. Պու բէյֆիլիլէթ թէչէպպիւսին
հէման իլք կիւնլէրինտէ, իշին պաշընտա օլանլարա
խալըճա ճան սըղընթըսընը Բուճիպ օլմու շիսէ տէ,

հէլէ քի չօգ սիւրմէյիպ, "պաթթալիյէ թօրպատընա
աթըլտըղը" սէօլլէնիլէն քեաղըտըմըղ օրատան թէղ
չըղարըլտը վէ տիվար, հէմտէ ասըլ մէքթէպ պի-
նասը իշիւն լաղըմ կէլէն էմրնամէ թահսիլ օլու-
նուպ՝ իշլէրէ տէվամ էտիլտի:

1874ին սօն պահարընտա պէն Ամերիգատան
տէօնտիմ վէ իքի սէնէ էվլէլ Ենովքեան Սարգիս
էֆէնտինին էօհաէսինէ թէսլիմ օլունան 15 թա-
լէպէ իլէ Մ. Թ. Գօլէճին բիւշտիսինի պաշլատըմ: 15
թալէպէյէ պիր խօճա, պու Էփէյի կէնիլ պիր Ֆէ-
լըլլի տէմէք տիր. Պու աղ թալէպէլէր իլէ իքի
սէնէ տէվամէտիպ՝ օլմիւտտէթ զարֆընտա, պուն-
լարըն իւղէրինէ պիր գաշ տանէ տահա իլալէ օ-
լունարագ սալը 38է պալիղ օլտու վէ Մ. Թ. Գօլէճին
իլք Ֆրէշմէնլէրի պու 38ին իշինտէ պուլունմալա-
րըլլէ, ասըլ գօլէճ տաիրէսինին քիւշտընըն թա-
րիկի պու սալըլմըշ տըր. 1876նըն Հոկտ. 11ի:
իշթէ պու սապահըն թէճէմմիւիւնէ միւնասէպէթ
վէրէն խուսուս:

1876 վէ 77 սէնէլէր, պինա թէտարիքի իշիւն
էն մէշղուլ սէնէլէրտէն օլուպ՝ ասըլ պինա՝ 77տէ
իքմալ օլունտը վէ 78ին պահարընտա 50-55 թա-
լէպէ իլէ պունա տալիլ օլտուգ. ամմա նէ՝ մէսէր-
րէթ իլէ: Չի չարէ քի, պու մէսէրրէթէ աճը գա-
րըշտը. չիւնքի հիւքիւմէթ ի մահալլիյէ թարաֆըն-
տան պիր մէմուր կէլիպ՝ պինա ըուխսաթը ալիյէ
իլէ եաիլըմը իսէ տէ, իշինտէ էմրը թէտրիսէ միւ-

պաշէրէթ, այրըճա բուխսաթա մախսուս օլտուղընը պէյան էտէրէք՝ թէտրիս օտամըղ զափատըլըպ՝ միւհը ալթընա ալընտը.— պիր թէք օտա (Շուրտսը խաթրտա թուլթըմալը քի, պէն Ամէրիգատան տէօն-տիւքտէն սօնրա, ասըլ Ֆէթրըթի չօգճա, պիր աղա-տան իպարէթ իտի:) Հէլէ քի, պու եասագ իշի աախի չօգ սիւրմէյիպ, միւհըի գօյան մէ՞մուր կէ-լիպ գօյաուղը միւհըիւ էլիլէ գալտըրտը:

Մ. Թ. Գօլէճ քէնտի իւք մէ՞ղունլարընը էհա-լիյէ 1880 տէ թագաթիմ էթմիշ տիր: Շիմտի պուրա-տա հաղըր օլան Սինեօրլար, Ալլահ իսթէրսէ մէ՞-ղունլարըն Յէինճի թագըմընը թէշքիլ էտէճէքլէր: Իլք մէղունլարըն տտէտի 7 օլուպ պունլարըն ծի հա-յաթտա տըր: Տօգ. Գրիգոր Պօղոսեան Ամէրիգա-տա, Տօգ. Թէօլօղոս իսթանպօլտա, Յովհաննէս Էֆ. Խըրրօփեան Հալէպտէ, Յովհաննէս Էֆ. Ճէմէլ-եան Այնթապտա, վէ փրօֆ. Զէնսը Պէղճիեան Այն-թապտա:

Տօգ. Թրօպրիճ՝ էմր ի թալիմտէ թասալվու-րունուն կէնիշլիյի, վէ իլէրիյի հիտապ էտէն թապի-աթը իղթիգասընտան Գօլէճէ էհլիյէթի խօճալար եէթիշտիրմէք իշիւն թա՛ իլք կիւնտէն Ամէրիգայա վէ Էվրօփայա թահսիլ իշիւն իւմիտլի կէնճլէր կէօն-տէրմէքլիյի մէպտէ իթթիխաղ էթմիշ իտի, շէօյլէ քի Սարգիս Էֆ. Լեւոնեան, վէ Յովհաննէս Էֆ. Գրի-գորեան պուրատա պիր միւտտէթ մուալլին խօճալըգ էթտիքտէն սօնրա 1880տէ Ամէրիգայա կէօնտէրի-

լիպ՝ Եէլլ վէ Ամհըրսթ գօլլէճլէրինտէ իւշ սէնէ թահսիլտէն սօնրա 1883 տէ ալաէթլէ Գօլէճին տա-իմի փրօֆէսօրլարը հալինտէ իշլէրինէ պաշաաը-լար: Զէնսը էֆ. Պէղճեան 1883 տէ կէօնտէրիլիպ 1887 տէ փարիլլին հուգուգ մէքթէպինտէն ախզը տիպլօմա էտէրէք Մ. Թ. Գօլէճի Ֆէգըլթիսինէ ի-լալէ օլունտըլ Պատ. Մ. Կ. Փափալէան 1892 տէն պաշլալարագ Գօլլէճէ շէրէֆ կէթիւրէն պիր մուալլիմ հալինտէ պիր չօգ սէնէլէր անա խըղմէթ էլլէտի: Մ. Թ. Գօլէճին 1892 մէղունլարընտան օլուպ Սի-վաղաա չէնտ սէնէլէր մուալլիմիք էթմիշ օլան Նշան էֆ. Պալեօղեան տախի, Գօլէճին Էրմէնիճէ մուալ-լիմլիլինի տէր էօհտէ էթմէք իւզըրէ 1898 տէ Գօ-լէճ թարաֆընտան տալէթ օլունուպ օլ շէօպէնին գաթիմ փրօֆէսօրու հալինտէ հալա խըլմէթինէ տէ-վամ էթմէքտէ տիր: Մ. Թ. Գօլէճին Աուզիգա տաթիւսինտէ Մուրատեան Յարութիւն էֆէնտինին խըղմէթի ալ օլամմըլ տըր: Մէրգուլ տախի Ամէ-րիգատա պիր միւտտէթ թահսիլ իլէ օղրաշմըլ տըր: Վէֆիլյաթ վէ տիկէր սէպէպլէրտէն նաշի մուալլիմ-լէրի ճէտվէլինտէն Էքսիլմիշ օլան ազալարընտան տօլալը Մ. Թ. Գօլէճ թէկասիֆ պէյան էթմէսիլէ պէրուպէր Մաթօսեան, Տաղլեան, Լեւոնեան վէ Պա-պիկեան կիպի կէնճ խօճալարըն Ֆէգըլթիյէ իլա-վէսի ճիհէթինտէն աէ միաֆթէխիւր տիր: Շօլ զաֆիլ գազայա գուրպան կիտէն Տէր Գրիգորեան Էագուպ էֆ. տախի քեաշքի պու կիւն ալամըլտա պուլուն-

առ իտի: Ուրիշալը Յովակիմ էֆ. Սրբոյան առիտ
Գօլէճին իւր սէնէկէրինտէ, զրօտ պիր միտաւթ
մուտիւն խօճալըդ էթմիշ տիր: Պու սըրատա զիք-
րի ճաիդ տիր քի, իւր սէնէկէրաէ, աւա թիկզին աա-
խի Մ. Թ. Գօլէճէ պէլլի խըլմէթի օլմուշ տըր:

Մ. Թ. Գօլէճէ խուսուտիյէթ վէրէն, էմնալը
առասընտա անը թէքաէն տուրատուրան պիր խուսու
կիւկիա իթթիհատըլլէ օլան տաղասը տըր: Անըն
իտարէտինտէ իթթիհատըն պէլլի պիր հիսսէտի վաը
տըր: Գօլէճին խաս րէ Հէյէթինի (Managing Board)
կիւկիա իթթիհատը ինթիխապ էտիօր, վէ պու-
նուն իշին իւքինտէ նիգամ՝ խտարէ Հէյէթինին
նըսֆը Մէրքէզի Թիւրքիա Միլըննտան վէ նըսֆը
իթթիհատա ազալարընտան օլմադ իրէն, ետզընտա
թասհիհ օլընան նիլամնամէյէ կէօրէ շիմտի եէրլի
զըմը նըսֆընտան պիլատէ օլմուշ, վէ աահա զի-
յատէ օլտպիլէճէք տիր: Ամէրիգան Պօրտըն պէօլ-
լէ պիր թէրթիպէ րադի օլմասը՝ կիւկիա իթթիհա-
տընըն մուհիմ մէվկիինտէն, վէ պիրտէ 1600 լիւա
թէտիյէտիլլէ խտարէճէ պաղը տէրէճէ իթթիհադ
քէսպ էթմիշ օլմասընտան նէշէթ էթմիշ տիր: Եէր-
լի քիլիսալար իլէ օլան իշպու ալադա խուսուսը Թիւր-
քիտաա վաղը տիկէր Գօլէճիւրին հիշ պիրի հազզըն-
տա տէնիլէմէզ: Պու հալ՝ կիւկիա իթթիհատընա-
մընա ֆիլ վաղը պէօլիւք պիր շէրէֆ տիր, լաըին տի-
կէր թարաֆտան չու աա խաթրա կէլիք քի: օլ պիր
Գօլէճիւրին պու միսլու պիր ալադատա պուլուն

մատըղտըր, մալիյէ նօզթա ինազարընտան բէնտի-
լէր իշին պէլլի աահա խալլը օլմուշ տըր: Սէր-
մալէլէրինին չափուգ չափուգ արթմասընա պիր սէ-
պէպ տէ պէլլի պու օլմուշ տըր, եէրլի քիլիսալար
իլէ ալադատա օլմասըղտըր:

Իւր կիւնտէն խաթմախանէ Մ. Թ. Գօլէճի-
նին մուհիմ պիր զըմը սալըլմը տըր: Պունտան
40 — 50 սէնէ էվկի պիւթին Սնտտօլու հէքիմ ճի-
հէթիլլէ փէք փէրուշան պէր հալտէ իտի: Պիր գաշ
էճնէպի տօղթօլտարտան մատա եէրլիլէրտէն տիփ-
լամա սահիպի միթէալլէմ պիր հէքիմ պուլմադ
նաաիրաթման իտի: Պու մէվկէքէթաէ իճրա էթ-
միշ օլտուղու փէք վասի սէյյահաթը միւնասէպէ-
թիլլէ Տօղթօր Թրօպրիճին տիղգաթ վէ րիղգաթը
պու ճիհէթէ չէվրիլմիշ օլտուղունտան, պու սէմթ-
լէրաէ պիր թըպպիյէ վէ լալըղը պիր խաթմախա-
նէ թէսիս էթմէրլիին լիղուլը թա իւր կիւնտէն
քէնտիին ֆիքրինի զօլէճինքի իլէ պէրապէր իշ-
գալ էլլէտի, վէ պու նիշանկեսընտա մուվաֆֆադ
տալի օլտու: Թըպպիյէ թալիմի՝ զօլէճին հէման
իւր սէնէկէրինտէ պաշլալպ՝ մալիյէսինին զըսա-
լլը իշին աղ սօնրա. — 1887 տէ — տուրտուրու-
տու իտէ տէ, պու զըսա միտտէթ զարֆընտա,
ահալիյէ շէհատէթնամէլի հաիղ օլան 20 տօղթօր
եէթիշտիրիլտի քի Ս. Ալթունեան, Հապիպ Նազար-
եան, Յովսէփ Պէզճիւն, Սմրատ Գարրիէլեան,
Մովսէս Լեւոնեան, իտքէնտէր իշխանեան վէ

Գալուստ հաճախեան տօղթօրյար պոնիւրատան արք:

Աղարեա Սմիթ խաթմա խանէսինին րէսմի քիւ-
շատը 1882 տէ վաղը օլուպ անաէ, մէգրիւր թա-
ղըմտան պիր չօգ տօղթօրյարէն էմէյի պուլունմուշ
իւէտէ, 30 սէնէտէն պէրրու անըն պաշընտա տու-
րան Տօղթ. Շէվրրա անըն ճանը վէ բէքլամը մա-
ղամընտա պուլունմուշ արք: Քէզալիք Տօղթ. Հա-
միլթըն 20 սէնէտէն պէրրու:— Մէգրիւր միւտ-
տէթ զարֆընտա Աղարեա Սմիթ խաթմախանէսի-
նին կէօրաիւյիւ իշլէր ճիւղէր տօլտուրաճագ դա-
պիտէն օլուպ՝ օլ պապտէ պիր ումուժի թասաւ-
վուր վէրմէք իշիւն շիմաիլիք պէս պիր գաշ բա-
զամ՝ զիքր էաէրսէք քիֆայէթ էաէր:

Մէճճանէն թէտալի օլունանլարըն միլթէվա-
սըթ սալըսը՝ սէնէտէ 3,500 կիպի օլուպ՝ պուրա-
զամ՝ 30 սէնէ զարֆընտա եիւզ պինի թէճաւուզ
էթմիշ տիր: Մէգրիւր միւտտէթ զարֆընտա պէօ-
յիւք ամէլիյաթլարըն սալըսը օն պինտէն զիրաւէ
օլույօր:

Ամէլիյաթլարտա տահա թէհլիքէլիսի դարըն
եարմագ (Laporotomy) օլուպ սանքի սէնէ զարֆըն-
տա սալթ պու նէվտէն օլանլարըն ատէտի պինի
կէշմիշ տիր:

Խաթմախանէնին թէսիրի վէ կէօրաիւյիւ իշին
վասաթընը անլաթմագ պապընտա 1911ին բափօր-
թընտան պէս պիր դայէմին զիքրի քիֆայէթ էաէր:
Մէգրիւր սէնէտէ, պիւթիւն Անատօլունըն իւշ եիւզ

ֆարգլը մահալլարընտան, Այնթապտա վաղը Ա-
ղարեա Սմիթ խաթմախանէսինէ կէլէնլէր օլմուշ
տըր:

Մ.թ. Գօլէճին 35 սէնէլիք թարիխինի իճմալ է-
տէր իքէն, իշինտէն կէշտիլի կիւճլիքլէրտէն պաղը
լարընը զիքր էթմէք միւնասէպէթ խարիճինտէ օլ-
մաղ. անըն ֆէլաքէթլէրի տէ էքսիք օլմատը: Ա-
նըն թա իլք կիւնլէրինտէ, 1880 ին Այնթապտա
աղտ էտիլէն կիլիկիա իթթիհատը հուզուրընտա,
Գօլէճ ումուժա տէլիլ տէ մահալ Այնթապլըլարա
խորդմէթ էտիյօր իմիշ տէյու մուալսէզէ օլունտու իսէ
տէ, բաղամյարա միւրաճաաթ օլունարագ պունըն
աքսը թէպէլլիւն էթտիլինտէ գուրպաղըլա թաշ ա-
թըլմըշ օլտու:

1872 տէն իթիպարէն 16 սէնէ ճան սիվէրսնէ
շալըլարագ Մ.թ. Գօլէճի՝ էմսալը արասընտա փէք
փարլաք պիր մէվգիտէ տուրտուրմաղա մուվաֆֆագ
օլտն, վէ իլէրիսի իշիւն տահա փաըլաք էյաթլարըն
խարիթմա վէ փլանլարըլլա ուղրաշան իլք բէիսի ֆա-
ղիլէթլու Տօղթ. Թրօպրիճին 1888 տէ ֆիւճճէթէն
վէֆաթը Գօլէճ իշիւն թաղմինի մուհալ զիյանլար-
տան պիրի օլտու: Անտէն իքի սէնէ սօնրա, 1890
տա, պինա անօյիւք պիր եանղըն տֆէթինէ ուղրա-
մասըլլէ, 2,000—3,000 լիբալըզ աղըր պիր մահրու-
միլէթէ հէտէֆ օլտու:

1895 զըթալը անըն թալիմ չարլընա սալքի
հիշ տօղանմատը իսէտէ ճանճա զարարը տա աղ օլ-

Տասրդ Թաշրատա թէլէֆ օլանլարտան մատա, վա-
զատան պիր ալ սօնրա իլէրի շայիրալէրիմիդտէն
պէշ թանէսի Տիրատու րեան Ղաղար խօճա իլէ խա-
ֆիյէն իսքէնտէրունա եթիլմէք մագսէտիլլէ գօ-
լէճաէն հարէքթիմ էլլէտիլլէրի կիճէնին հէման ֆէր-
տասը կիւնիւնաէ : ֆիլիա գուրպինտէ, իքիսինտէն
մատասը գուրչուն վէ աթմէ իլէ թէլէֆ էտիլալլէր :
Ատանա գըթալը Գօլէճէ տահա վահալը օթուրտու :
Սէնէլէր էմէլի իլէ կիլիկիա մինպէրլէրինէ թագ-
աիմ էլլէտիլլէ պիր չօգ փէք իւմիտի կէնճ չօպան-
լարտան մատա, փրօֆ. Սարքիս լեւոնեան կիպի պի
էմաալ պիր մուալլիմին հիւսն ի խըզմէթինտէն աէ
պիւթին էհալիլի մահրում էլլէտի : Մէշրուծի-
լէթ իլանընտան ազ սօնրա պիր թագըմ անաւիսը
րուհլու թալէպէլէրին գօլէճի ալթ իւսթ էտէրճէ-
սինէ կէօսթէրաիլլէրի սէրքէշանէ հարաքէթլէրի
էնտիլէյի մուհիպ օլաճազ նէվտէն կէօրիւնիւր ի-
քէն, պաշընտա Մր. կուտսէլ պուլունան Գօլէճ ի-
տարէսինին հաքիմանէ վէ գաթի մուամէլէսի վա-
աըթասըլլէ 50 — 60 թանէսինին պիրաէն Գօլէճաէն
ալապալարընըն գաթ օլունմասըլլէ օրթալըզ տու-
րուլտու, վէ պէօլլէճէ պունտան սօնրա պաշղա միւ-
էսսէսէլէրաէ չըգան աշնի նէվտէն կիւնիւրլէրի
պաստըրմանըն շարէսի նէ՝ օլտուղու հագգընտա Մ.
թ. Գօլէճի էօլլէլէրէ միւէսսիր պիր տէրս վերմիշ
օլտու :

Ճախիլ տիր քի, պու սըրատա, Գօլէճին պախ-

թիյար պուլունտուղու պիր գաշ խուսուս տա զիքը
էտէլիմ : — Գօլէճ՝ քի շատը թէշէպպիւսիւնիւն պէօ-
լիւք միւ մանաաթմա օլրատըղը իլք կիւնլէրինտէպիթ-
թագպի լաղըմ կիլիբ իտի քի, հիւքիւմ թէ թագաիմի
լաղըմ կիլէն թահրիրսթ ր րէսիյէ միւ թէմէա վէ
մահիր պիր գալէմ իշի օլտուն Գօլէճ պու պաշտէ
իքի պիրատէրլէրէ խուսուսիլլէ միննէթտար օլտու-
ղունու ունու թմազ իսթէմէզ, Պուն լար Այնթապլի-
Գաթօլիք խանէտանընտան ֆէնտիքիւն Գէթհու-
լահ վէ Յսլաննէս էֆէնտիլլէր տիր — էլէէվ ֆ.
րանսըզճա մուալլիմիմիզ Միշէլ էֆէնտինին տա-
լարըր : — Նախալ իւնաւալիւն սալըա պիլէն թէսա-
աիլիլէրտէն պիրի տէ, օլ կիւնլէրաէ Աթանպօլտա-
քի Մէաբիֆ Նաղըրընըն Միւնիֆ վաշա օլմասը իտի-
Միւ մաիլէյ Միւնիֆ վաշա մէարըֆիլէրվէր վէ միւ-
թէալլէմ պիրի օլուպ՝ ապէն Այնթապլը օլմասըլլա
պէրապէր Տօղթ. Թրօպրիճին տէ շախտէն թանըտըղը
աօսթլարընտան օլմաղլէ Գօլէճին միւշքիւլաթը սըրա-
լարընտա պիլէ խուսուսի եարաըմը տօղանտը : Բէ-
իսին վէֆաթընտա, տէրհալ անըն եէրինէ կէշմէք ի-
շիւն զաթէն Գօլէճի թանըյան, սէվէն վէ անտէ է-
մէյի օլան Տօղթ. Յուլըր կիպի պիր քիմսէնին հա-
ղըր օլմասը տա պիր պախթիյարլըզ սալըսա կէրէք-
Միւ մաիլէյ ըրիասէթի վաղթընտա վէանտէն էվվէլ,
Գօլէճ իլէ 22 սէնէ ալապատա պուլունտը : Եան-
կընտա տէրհալ Գօլէճին աօսթլարընըն հիմէթիլլէ
պու շիմաիքի պինա էվվէլքինտէն մունթաղամ օլա-

րագ ինչա էտիւտի. վէ փլանընոա Տօգթ. Ֆլուրըն
էմէյի ազ տէյիլ տիր:

Թա իւք կիւնտէն Գօլէն թէշէպօլիսինին պա-
շընտա Տօգթ. Թրօպրիւն կիպի պիրինին պուլուն հա-
սը՝ Մ. Թ. Գօլէնին պալթիյար զըլան խուսուս-
լարըն պիրինին սալըլա սէղա տըր: Պու կիւն
Մ. Թ. Գօլէնին նէ՛յէ մալիք իսէ, անըն իշիւն չօգճա
միւմալիէյին օսանապ պիլմէզ զալթթիւնէ, համի-
յէթինէ վէ խալիս ֆէտաքտարըլընա միննէթտար
տըր: Տէօրթ սէնէ միւթէմատիյէն ազչէ թէտարի-
քի իլէ մէշուլ պուլունտըլտան սօնրա, պու իշտէն
էլ չէքիպ Գօլէնին թիյասէթինի քէնտինտէն էհի-
յէթի պիրինէ թէսլիմ էթմէք արզուսընա րազմէն
Պօսթօնըն իհհանը իւզէրինէ օլ մէմուրիլթի գապուլ
էլէ 1876 տա Գօլէնին իւք ըէիսի հայինտէ Ալթիմա-
պա տէօնտիւ: Իլք սօգուլ սէնէլէրին մէզուսլարը
միւմալիէյի շալտէն թանըմըշ օլտուլար: քեաշքի
հալըրուն թալէպէլէրիմիլ իշիւն ալնի չէյ տէնիլէ
պիլէ իտի: Միւմալիէյի ֆիլ վազը լիսանը, հուզու-
րու, եախօտ, իրատ ը քէլամաա պէլազէթի ճի-
հէթիլէրինտէ տիգգաթ ճէլպ էտէնլէրտէն օլմամըշ
իտի: Ֆագաթ պուսլարտան տահա գրլմէթիլ էվ-
սաֆա, — հագիլի ազամէթի թէրքիպ էտէն անա-
սըրըն էքսէրինէ մալիք իտի: Քէնտի իլէ իւլթէ-
թի օլանլար պիլիլէր քի գալէմինտէ մահիր, էֆ-
քեարընտա սէխալթիլ, իւնտիլթիւնտէ նէղաքէթ-
լի, տթիլարընտա նէնիպ, մուամէլէսինտէ միւսթա-

գիւմ, էմանէթինտէ սատըգ, միւշքիլաթտա տա-
պիլթ, տիւշիլիւնէ տօսթ, միւշթաճիյնէ չէֆիգ վէ
թագվանըն միւշքէմ թէմէյի իւզէրինէ միւշսսէս
օլան ալալագ ը համիտէ սահիպի պիրի իտի: — Նա-
թանայէլ կիպի հիլէսիլ պիր իսրայէլի իտի: —
Մարդասէր, վէ խուսուսիլէ Հալասէր իտի:

Մ. Թ. Գօլէնին տիկէր Գօլէնլէրէ օլան ալագա-
սընճա շունու տէյէյիմ քի, պուսլարըն վազըթ սը-
րասընտա էն էսքիսի Բօպէրթ Գօլէն վէ իքինճիսի
Պէյրուլթ Գօլէնի օլուպ՝ պիլիմքի սըրատա իւշիւն-
ճիւ կէլիլ: Բօպէրթ վէ Պէյրուլթ Գօլէնլէրի զէն-
կին տիրէր: — սերմայէլէրի չօգ տըր: ալէլ խուսուս
եազըն վագըթլարտա, միւնֆէրիտ մէնպալարտան
պէօյիւք աթիլիլէրէ նաիլ օլտուլար: Պիլիմ սէր-
մայէմիլ՝ իւք սէնէլէրտէ օլտուլունտան չօգ իլէր-
լէմէտի: Պիլտէն սօնրա եօլա չըգմըշ օլան Ֆրաթ,
Մէրզիֆուն վէ Թարսուս Գօլէնլէրի, Մահսուլ ճի-
հէթիլէ Մ. Թ. Գօլէն իլէ ըէգապէթէ չըգըլամազ-
լար իսէ տէ, սէրմայէլէրինի արթըրմագ պապընտա
պէլքի իֆթիլար էտէպիլիլէր:

Պունտան 5—10 սէնէ էվլէլ էլլէտիլիմ թագ-
րիպի պիր թահգիգէ կէօրէ, Մ. Թ. Գօլէնտէն անճագ
գըսմէն թալիմ ալմըշ օլանլարըն ատէտի 800 ի
միւթէնալըզ օլուպ՝ օլ սալը չիմտի 1000 ի կէշ-
միլ օլաճագ տըր: Մէզուսլարըմըզ պուսլարտան տը-
շարը տըր: Էօլլէ րասթ կէլիլօր քի, իւք 19 սէնէ-
լէր իլէ սօնրաքի 13 սէնէլէրին մէզուսլարընըն սա-

39 - 2013

յըսը միւսամի տիր.— հէր իրիսի 186: Պու 372տէն
42սի վէֆաթ էթմիշ, վէ 20սի տէ թըպպիյէտէն
օյմուշ տըր. տէմէք օլույօր քի, ասըլ մէզունյա-
րըմըզտան էլեէվմ իշ տիւնեասընտա 312 միւնթէ-
հիլէր իշլէյօրլար: Պունլարտան 85 տօգթօր, 12
էճզաճը, 67 մուալլիմ, 40 չօպան վէ վաիզ, 43
ախզ ու իթա առէմի վէ 40 տանէսի տէ հալա
միւնթէլիֆ մէքթէպլէրտէ թահսիլ էմրինտէ օլ-
մադ իւզըէ, պու միւթէալլէմ ճիւմհուր մէմլէքէ-
թիմիզտէ վէ թաշրատա քէնտի հէմճինսլէրինէ
խըտմէթ էթմէքտէ տիրլէր:

Մ. Թ. Գօլէճին մաղիսի՝ անըն միւսթադպէ-
լինէ քէֆալէթ տիր. վէ իթիմատ ը դաւլիմիզ պու
տըր քի, անըն տօսթլարը, Աշիւմնայը, պուրատա
վէ Ամերիգատաքի իտարէ Հէյէթլէրի քէնտիլէրի-
նէ տիւշէնին իճրասընտա սատըզ պուլունաճազլար.
շէօյլէ քի, Մ. Թ. Գօլէճին կէլէճէք նէսլէ վէ նէսլ-
լէրէ սաշաճազը նուր, պունտան էվլէլքիլէր կիպի
վէ տահա գիյատէ բուշէն վէ փարլազ օլա:

Մ. Թ. Գօլէճ,

Հոկտ. 11, 1912, Այնքապ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594428

3

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594431

6

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594427

2

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594430

5

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594426

1

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0594429

4

